

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

ПИНДА Н. Т.,
аспірант кафедри загально-правових
дисциплін
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

УДК 341.3

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.3.52>**МЕХАНІЗМ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ДЕРЖАВІ
У ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТАХ У ХХІ СТОЛІТТІ**

У науковій статті автор детально розглянув існуючі механізми відшкодування шкоди, заподіяної державам у військових конфліктах у ХХІ столітті, зокрема на прикладі повномасштабної агресії російської федерації проти України. Автором проаналізовано ряд нормативно-правових актів: Указ Президента України від 18 травня 2022 року № 346/2022; Закон України № 2116-ІХ «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів»; Закон України № 2249-ІХ «Про затвердження Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки та оборони України від 11 травня 2022 року «Про примусове вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та його резидентів»; Постанова КМУ від 20 березня 2022 р. № 326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації».

Проведено аналіз існуючих міжнародно-правових та національних інструментів компенсації збитків, таких як створення спеціальних комісій, примусове вилучення активів агресора та подання індивідуальних і міждержавних позовів до міжнародних судів. Виявлено основні проблемні питання реалізації таких механізмів, зокрема небажання країни-агресора визнавати свою відповідальність та компенсувати завдану шкоду.

Окрему увагу приділено досвіду створення аналогічних інституцій у інших конфліктах, таких як трибунали з урегулювання взаємних претензій між Іраном і США. Обґрунтовано необхідність удосконалення наявних механізмів і розробки нових підходів до відшкодування збитків, враховуючи сучасні реалії міжнародного права та досвід України.

Пропонується комплексний підхід до вирішення проблемних питань, що включає міжнародний тиск, залучення міжнародних організацій, підтримку з боку інших держав та розвиток національних механізмів документування і оцінки збитків. Стаття підкреслює важливість координації зусиль на міжнародному рівні для досягнення справедливості та забезпечення ефективного відшкодування шкоди, завданої внаслідок військових конфліктів у ХХІ столітті.

Ключові слова: відшкодування шкоди, війна, повномасштабне вторгнення, робоча група, компенсація, Україна, рф.

Pynda N. T. Mechanism of compensation for damage caused to the state in military conflicts in the 21st century

In the scientific article, the author considered in detail the existing mechanisms of compensation for damage caused to states in military conflicts in the 21st century, in particular, using the example of the full-scale aggression of the Russian Federation against Ukraine. The author analyzed a number of normative legal acts: Decree of the President of Ukraine dated May 18, 2022 No. 346/2022; Law of Ukraine No. 2116-IX “On the Basic Principles of Forcible Expropriation in Ukraine of Objects of Property Rights of the Russian Federation and its Residents”; Law of Ukraine No. 2249-IX “On the approval of the Decree of the President of Ukraine “On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated May 11, 2022 “On the forcible seizure in Ukraine of objects of property rights of the Russian Federation and its residents”; Resolution of the CMU dated March 20, 2022 No. 326 “On approval of the Procedure for determining damage and losses caused to Ukraine as a result of the armed aggression of the Russian Federation.”

An analysis of the existing international legal and national tools for compensation of damages, such as the creation of special commissions, the forced seizure of the aggressor’s assets, and the submission of individual and interstate lawsuits to international courts, was carried out. The main problematic issues of the implementation of these mechanisms were identified, in particular, the reluctance of the aggressor country to recognize its responsibility and compensate for the damage caused.

Particular attention is paid to the experience of creating similar institutions in other conflicts, such as tribunals for the settlement of mutual claims between Iran and the United States. The need to improve the existing mechanisms and develop new approaches to compensation for damages is substantiated, taking into account the modern realities of international law and the experience of Ukraine.

A comprehensive approach to solving problematic issues is proposed, which includes international pressure, the involvement of international organizations, support from other states, and the development of national mechanisms for documenting and assessing damages. The article emphasizes the importance of coordinating efforts at the international level to achieve justice and ensure effective reparations for the damage caused by military conflicts in the 21st century.

Key words: *reparations, war, full-scale invasion, task force, compensation, Ukraine, Russian Federation.*

Вступ. На сьогодні триває повномасштабна війна в Україні, яка почалася 24 лютого 2022 року. Щоденні ракетні удари з боку російської федерації (далі – рф) завдають значної шкоди не лише цивільній інфраструктурі, але й економіці, соціальному життю та екологічному стану країни. Відновлення держави після таких масштабних руйнувань вимагає чітко визначених механізмів відшкодування, які повинні бути ефективними, дієвими та справедливими. Одним з основних проблемних питань, які постають перед Україною, є відшкодування збитків, заподіяних внаслідок військових дій. В свою чергу до цього може бути віднесено компенсацію за зруйноване майно, втрачені робочі місця, екологічні катастрофи та інші наслідки агресії. Важливо розробити комплексну систему, яка дозволить ефективно оцінювати масштаби завданої шкоди, знаходити джерела фінансування для відновлення та забезпечувати прозорість і підзвітність процесу відшкодування.

На міжнародному рівні існують різні підходи до компенсації збитків, завданих унаслідок військових конфліктів. Можуть бути як двосторонні домовленості між державами, так і рішення міжнародних судів або арбітражів. У випадку України, залучення міжнародної спільноти є критично важливим для забезпечення справедливості та примушення агресора до відповідальності. Санкції, конфіскація активів агресора та інші міжнародні інструменти можуть стати вагомими джерелами фінансування відновлення. Окрім цього, внутрішні

механізми компенсації також потребують удосконалення. Держава має створити ефективну систему обліку та оцінки збитків, яка б враховувала всі аспекти шкоди – від матеріальних втрат до моральних і психологічних травм. Не менш важливим є питання відновлення соціальної інфраструктури та забезпечення нормального функціонування постраждалих регіонів. Слід зазначити, що війна в Україні продемонструвала необхідність швидкого реагування та адаптації правових і фінансових інструментів до умов військового конфлікту. Удосконалення законодавчої бази, так і розробку нових механізмів міжнародного співробітництва для відшкодування шкоди є вкрай необхідною. Важливим аспектом є також залучення громадянського суспільства та міжнародних організацій до процесу відновлення, що дозволить забезпечити прозорість та ефективність використання ресурсів.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення правових та організаційних засад механізму відшкодування шкоди, заподіяної державі у військових конфліктах у XXI столітті.

Результати дослідження. Війна є давнім, глибоким і багатограним явищем у суспільному житті. Людство воює з давніх-давен, проте з розвитком суспільства змінювалася й юридична оцінка наслідків війни, що, зрештою, вплинуло на порядок відшкодування шкоди, заподіяної під час збройних конфліктів. У сучасних умовах війна, як форма збройного протистояння держав, з точки зору права пов'язана з суспільними відносинами, що регулюються як чинним цивільним законодавством, так і міжнародним правом. Однак цей зв'язок не завжди був однаковим. Щоб зрозуміти правову природу сучасних механізмів відшкодування шкоди, завданої війною, необхідно розглянути основні етапи розвитку взаємозв'язку війни і права. В цьому контексті можна виділити три основні етапи, які умовно характеризують еволюцію взаємозв'язку між війною і правом [1, с. 108].

Відповідно до загального принципу міжнародного гуманітарного права, будь-яке протиправне діяння, тобто порушення зобов'язання з міжнародного права, тягне у себе обов'язок відшкодування збитків. Мета відшкодування полягає в максимально можливому усуненні наслідків протидії правового діяння та відновлення того становища, яке існувало б, якщо протиправне діяння не було б скоєно. Відшкодування збитків може набувати різних форм, таких як реституція, компенсація або сатисфакція. При конкретному правопорушенні ці подібні засоби можуть застосовуватися окремо або в поєднанні один з одним.

Питання відшкодування шкоди, завданої агресивними діями російської федерації, виникло ще у 2014 р. Від початку тимчасової окупації окремих територій Україна здійснила низку юридичних кроків для отримання компенсації від росії. Зокрема, у Європейському суді з прав людини на розгляді перебувають п'ять справ, поданих Україною проти росії, а в Міжнародному суді ООН розглядається позов України з метою притягнення росії до відповідальності за тероризм, дискримінацію та фінансування тероризму. Крім цього, багато індивідуальних позовів також знаходяться на розгляді. Європейський суд з прав людини розглядає тисячі індивідуальних скарг, а такі компанії, як «ПриватБанк», «Фінілон», «Ощадбанк», «Укрнафта», ТОВ «Стабіл», Everest Estate LLC, НАК «Нафтогаз», НАК «Укренерго» та ДТЕК звернулися до арбітражних судів у Нідерландах, Франції та Швейцарії [2, с. 51].

В умовах повномасштабної війни, яку веде проти України російська федерація, стає очевидною необхідність удосконалення існуючих інструментів відшкодування збитків та пошуку нових підходів до цього процесу. Відповідно, Указом Президента України від 18 травня 2022 р. № 346/2022 було створено робочу групу для розробки та впровадження міжнародно-правових механізмів відшкодування шкоди, завданої Україні внаслідок збройної агресії рф. Відповідно свідчить про рішучість української влади у пошуку ефективних рішень для компенсації завданих збитків [3].

Значні кроки вже зроблено в цьому напрямку. Зокрема, 3 березня 2022 р. ВРУ прийняла Закон України № 2116-IX «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів», що дозволяє примусово вилучати такі об'єкти з мотивів суспільної, включаючи військову, необхідності. Законодавчий акт став важливим інструментом для забезпечення справедливості та відновлення прав українських громадян і держави [4].

Для реалізації даного закону 12 травня 2022 р. ВРУ ухвалила Закон України № 2249-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки та оборони України від 11 травня 2022 року «Про примусове вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та його резидентів». Законом передбачено вилучення на користь України активів АТ «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк», що належить російській державній корпорації «ВЕБ.РФ», та АТ «Міжнародний Резервний банк», що належить АТ «Сбербанк Росії» [5].

Одним з найважливіших завдань, що стоїть перед кожною територіальною громадою, чиї житлові об'єкти були зруйновані або пошкоджені, є фіксація та оцінка завданих збитків. Для цього уряд України прийняв низку нормативно-правових актів, які регулюють процеси фіксації, обстеження та оцінки збитків, спричинених збройною агресією рф. Один з основних нормативно-правових актів, який регулює питання відшкодування шкоди є Постанова КМУ від 20 березня 2022 р. № 326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» [6].

На підставі досвіду інших конфліктів, Україна має декілька потенційних шляхів для компенсації збитків, завданих військовою агресією рф. Створення спеціальної комісії для відшкодування збитків є одним з ефективних механізмів, що вже використовувався в міжнародній практиці, зокрема, Компенсаційною комісією ООН після вторгнення Іраку до Кувейту. Така комісія могла б бути національною, міждержавною або міжнародною, спрямованою на оцінку та компенсацію збитків в Україні.

Іншим шляхом є подання індивідуальних позовів до російської федерації, що включає стягнення збитків за рішенням українських судів з подальшим виконанням у іноземній юрисдикції або за рішенням іноземних судів. Зокрема, якщо російські суб'єкти мають представництва або здійснюють діяльність в США, можливі позови до американських судів.

Також можна звернутися до міжнародного інвестиційного арбітражу у випадках, коли країна-агресор встановлює ефективний контроль над українською територією і здійснює вилучення або експропріацію майна. Крім того, можливі звернення до міжнародних судових інституцій, таких як Європейський суд з прав людини або Міжнародний Суд ООН, для отримання компенсації.

Важливим етапом для успішного отримання компенсації є юридична робота з фіксації, документування та оцінки понесених збитків. Незалежно від обраного шляху, дана робота має бути проведена якісно і професійно, щоб забезпечити максимальні шанси на успішне відшкодування збитків. Тому, Україна має використати всі доступні юридичні механізми для захисту своїх прав та інтересів у міжнародному правовому полі.

Повертаючись до створення робочої групи, слід зазначити, що основна ідея полягає у створенні Комісії з міжнародних позовів для відшкодування збитків. Комісія буде функціонувати на основі міжнародної угоди між Україною та зацікавленими державами, розглядаючи питання згідно з міжнародним економічним і гуманітарним правом. Комісія буде платформою для розгляду позовів від різних груп потерпілих, включаючи держави, міжнародні організації, юридичних та фізичних осіб. Створення такої інституції не є новим явищем у міжнародному гуманітарному праві; аналогічні комісії були створені для врегулювання конфліктів між Іраном і США, Еритреєю та Ефіопією. Наприклад, Трибунал з урегулювання претензій між Іраном і США був створений для вирішення кризи, пов'язаної із захопленням заручників у посольстві США в Тегерані у 1979 р. та блокуванням іранських активів США. Цей трибунал розглядає позови громадян США проти Ірану і навпаки, на основі Алжирських декларацій, які були прийняті за посередництва уряду Алжиру.

Аналізуючи діяльність Трибуналу з урегулювання взаємних претензій між Іраном і США, можна побачити, що ключовим аспектом його роботи було бажання обох країн вирішити питання відшкодування шкоди, завданої військовими діями. Обидві сторони добровільно погодилися на створення трибуналу та дотримувалися його рішень, що дозволило ефективно розв'язувати конфлікти та компенсувати збитки.

У ситуації, яка наразі існує в Україні, країна-агресор, рф, ймовірно, не буде готова до таких перемовин і не визнає завданої шкоди. На відміну від випадку з Іраном і США, де існувала спільна зацікавленість у врегулюванні конфлікту, росія не демонструє жодних ознак готовності до компромісу або до створення подібної комісії для відшкодування збитків.

Таким чином, Україна повинна шукати альтернативні шляхи для забезпечення справедливості та компенсації за завдану шкоду. У свою чергу включаючи міжнародний тиск, залучення міжнародних організацій та судових інстанцій, а також використання національного законодавства для примусового вилучення активів, що належать росії та її резидентам. Важливим є також створення власних національних механізмів для документування та оцінки збитків, що може стати основою для майбутніх претензій та позовів.

Незважаючи на відсутність готовності з боку росії до переговорів, Україна має продовжувати активно працювати над зміцненням своїх позицій на міжнародній арені, заручаючись підтримкою інших держав і міжнародних організацій у боротьбі за справедливість та відшкодування завданих збитків.

Висновки. Таким чином, Україна не лише адаптує існуючі механізми відшкодування збитків, але й активно розробляє нові підходи для забезпечення справедливості та відновлення країни після війни. Комплексний підхід, що включає міжнародно-правові механізми, примусове вилучення активів та розробку нових законодавчих ініціатив, є ключем до ефективного відшкодування шкоди, завданої агресією рф.

На сьогодні розроблений механізм відшкодування шкоди, заподіяної державі внаслідок військових дій, зокрема агресії рф проти України. Проте, більш проблемним залишається питання реалізації цього механізму в умовах небажання росії визнати свою відповідальність і відшкодувати завдану шкоду. Україна, з метою забезпечення компенсації за завдану шкоду, активно працює над створенням міжнародно-правових інструментів. Одним із таких інструментів є ініціатива щодо створення Комісії з міжнародних позовів для відшкодування збитків, яка буде функціонувати на основі міжнародної угоди між Україною та зацікавленими державами. Дана комісія покликана стати платформою для розгляду широкого спектру питань відповідно до міжнародного економічного та гуманітарного права.

Значні кроки у цьому напрямку вже зроблено на національному рівні. Верховна Рада України ухвалила низку законів, спрямованих на примусове вилучення об'єктів права власності рф та її резидентів в Україні. Наприклад, Закон України № 2116-IX «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності російської федерації та її резидентів» дозволяє вилучати такі об'єкти з мотивів суспільної, включаючи військову, необхідності. Закон став важливим інструментом для забезпечення справедливості та відновлення прав українських громадян і держави.

Проте, головним проблемним питанням залишається небажання росії співпрацювати і визнавати свою відповідальність за спричинену шкоду. Це суттєво ускладнює реалізацію механізмів відшкодування. Відсутність готовності з боку росії до перемовин і компромісу змушує Україну шукати альтернативні шляхи для досягнення справедливості. Україна повинна продовжувати тиск на міжнародному рівні, залучаючи міжнародні організації та судові інстанції, такі як Європейський суд з прав людини та Міжнародний Суд ООН, для притягнення росії до відповідальності. Важливим є також створення та підтримка національних механізмів документування та оцінки збитків, які можуть служити основою для майбутніх претензій і позовів.

Узгоджені дії на міжнародному рівні, підтримка з боку інших держав і міжнародних організацій є ключовими для досягнення справедливості та відшкодування завданих збитків. Незважаючи на всі труднощі, Україна має продовжувати свою боротьбу за відшкодування шкоди, завданої агресією рф, з метою відновлення справедливості та захисту своїх національних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Пахомов А.В. До питання відшкодування шкоди особам, які постраждали під час ведення бойових дій. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5. 2022. С. 208–212.
2. Сушицький В. Відшкодування шкоди, завданої майну фізичної особи або майну юридичної особи у зв'язку з військовою агресією росії на території України. С. 50–54. Електронне видання. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/decda112-c68c-4ec6-b90d-d2223b40d073/content>
3. Про робочу групу з розробки та впровадження міжнародно-правових механізмів відшкодування шкоди, завданої Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Указ Президента України від 18.05.2022 р. № 346/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/346/2022#Text>
4. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів : Закон України від 03.03.2022 р. № 2116-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#Text>
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 травня 2022 року «Про примусове вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» : Указ Президента України від 11.05.2022 р. № 326/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326/2022#Text>
6. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Постанова КМУ від 20 березня 2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-п#Text>

